

Максименко Ю. Б. доктор психологічних наук,
Професор Південноукраїнський національний
педагогічний університет імені К.Д.Ушинського
<https://orcid.org/0000-0002-5732-9478>

Морозова-Йоханнесен О. В. аспірант
Південноукраїнський національний педагогічний
університет імені К.Д. Ушинського
<https://orcid.org/0000-0003-0261-6231>

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ОСОБИСТІСНИХ ЗМІН ПЕРЕСЕЛЕНЦІВ В УМОВАХ ІНШОЇ КРАЇНИ (НА ПРИКЛАДІ НОРВЕГІЇ)

У статті розкрито особливості особистісних змін переселенців з України внаслідок російського вторгнення під час їх перебування у Норвегії. Дослідженням охоплено 102 особи віком від 18 до 75 років, серед яких студенти, молодь, матері з дітьми, пенсіонери. Емпірично встановлено наявність у респондентів низки психологічних особливостей що торкаються емпатичних процесів, які розглядались в вигляді широкого кола переживань іншої людини.

Ключові слова: військова агресія; біженці; емпатія; особистість; Україна; російське вторгнення.

Вступ. Російське вторгнення на територію суверенної держави України, агресивні військові дії, численні обстріли цивільної інфраструктури та житлового фонду України спонукали громадян до вимушених міграцій. Частина громадян України набули статусу внутрішньо переміщених осіб, а інша частина скористалися можливістю виїзду за кордон. Однією із країн, яка прийняла біженців з України, стала Норвегія. У цій країні переселенці з України змогли скористатися фінансовими й соціальними гарантіями, адаптуватися до нових змін. Але водночас пережиті психотравмуючі події, пов'язані з бойовими діями, спровокували негативні особистісні проблеми біженців. З огляду на це, потребує ґрунтовного емпіричного дослідження психологія особистості біженця, який вимушено опинився в іншій країні внаслідок військових дій, а також пережив перед міграцією вітальну загрозу, насильство та інші психотравмуючі події.

Мета статті – визначити особливості особистісних змін вимушених переселенців з України в умовах іншої країни (на прикладі Норвегії).

Актуальність дослідження зумовлена необхідністю розкриття психологічних особливостей, особистісних трансформацій осіб, змушених спонтанно мігрувати й адаптуватися у нових для них

умовах, важливістю корекції деструктивних станів особистості мігранта, зумовлених переживанням вітальних загроз і різного роду екстремальних ситуацій.

Теоретичне підґрунтя. Психологія біженців, переселенців з України у межах її території або за кордон є об'єктом окремих наукових досліджень. У багатьох дослідженнях особлива увага приділяється негативним деструктивним впливам військових та інших критичних подій, які спонукали людей покинути рідну домівку, населений пункт, роботу тощо. Науковці відмічають негативний вплив на психологію особистості екстремальних ситуацій, що виявляється в хворобливих емоційних станах, дезадаптації, підвищенні ризиків асоціальної, суїцидальної поведінки (Д. Волков, О. Абатурова) [4, с.15], кризі ідентичності, інтолерантності, невпевненості у собі, проявах різноманітних емоційно-поведінкових реакцій, фобіях, викривленні світосприйняття й сприйняття інших (В.Лефтеров) [9].

Проте водночас пережиті екстремальні ситуації мотивують активізацію альтруїзму, соціальної співпраці, соціальної згуртованості, консенсусу (Д. Волков, О. Абатурова) [4, с.15], посилюють патріотичну налаштованість, волонтерську діяльність,

очікування і віру в перемогу у війні (І. Субашкевич, А. Шпагіна) [13, с.121, 122].

Можна цілком погодитися із ученими, які відмічають, що з усіма деструктивними станами людина може впоратися завдяки життєстійкості – «інтегральній особистісній характеристиці людини, особистісному ресурсу, що забезпечує їй успішність у подоланні життєвих труднощів та здатність витримувати стресову ситуацію, зберігаючи внутрішню впевненість, збалансованість, не знижуючи успішності діяльності» (О. Чиханцева) [18, с.29], досягти успіху, зберегти у собі такі риси, як «товариськість, прямування за громадською думкою, організованість, емоційна стійкість, просоціальність, рефлексія, здатність ставити та ієрархізувати цілі, конкурентоспроможність» (І. Боровинська) [3, с.211]. Учені наголошують на важливості пропрацювання психологічних аспектів, пов'язаних із травматичним досвідом переселення (І. Боровинська) [2]. Також важливу роль під час війни відіграє так звана автономність особистості як «здатність приймати самостійні відповідальні рішення» (А. Бойченко) [1, с. 126, 127].

Дослідники відмічають також важливість акультурації вимушених переселенців, адаптації до нового соціокультурного середовища (М. Нестеренко) [10, с. 201], наголошують на необхідності адекватних шляхів, способів психолого-педагогічної допомоги переселенцям у пристосуванні до життя в новому соціокультурному середовищі (Я. Юрків, Д. Луканов) [19, с.471].

Проте у більшості наукових робіт з питань психології особистості переселенців основна увага приділяється внутрішньо переміщеним особам, а також дослідженню суто емоційних проявів у цільових групах респондентів. Водночас адаптація, толерантність до змін і невизначеності часто залишаються поза кутом наукового зору. Це й зумовлює необхідність емпіричного дослідження згаданих вище діагностичних конструктів.

Методи дослідження. Дослідження особистісних змін біженців з України передбачало такі етапи: теоретико-методологічний – вибір валідних методик психодіагностики, формування вибірки, вибір методів збору й обробки емпіричних даних; власне емпіричний – проведення психодіагностики; підсумково-аналітичний – аналіз й інтерпретація отриманих емпіричних даних, формулювання висновків. Дослідження проводилося упродовж березня – липня 2022 року. Опитування проводилося на добровільній й анонімній основі. Усі респонденти дали згоду на участь у психодіагностичних процедурах.

Вибірка дослідження. Емпіричним дослідженням охоплено 102 респонденти. Усі вони є вимушеними мігрантами з України внаслідок російської воєнної агресії. Вік респондентів – 18 – 75 років. Соціальна градація респондентів: студенти, молодь, матері з дітьми, пенсіонери. Географія респондентів: переселенців з Київської, Харківської, Донецької, Луганської, Запорізької, Дніпропетровської, Миколаївської та Херсонської областей.

Методи дослідження. Для проведення психодіагностики психологічних змін особистості переселенців з України було обрано такі валідні методики психодіагностики: для визначення емпатії – «Діагностика рівня емпатії» (В. Бойко), для визначення готовності до змін – методика «Особистісна готовність до змін» (автори Ролнік, Хезер, Голд, Халл, переклад і адаптація Н. А. Бажанової та Г. Л. Бардієр, 2005), для визначення толерантності до невизначеності – «Шкала толерантності до невизначеності МакЛейна» (в адаптації Є. М. Осіна, 2010), для визначення адаптації – «Діагностика соціально-психологічної адаптації К. Роджерса і Р. Даймонда (в адаптації А. К. Осницького), інтерв'ювання респондентів, зовнішнє спостереження.

Діагностичними конструктами проведеного емпіричного дослідження обрано емпатію, яка в системі психічного відображення розглядалась у вигляді особливої форми психічного відображення суб'єктом об'єктивної реальності, що

опосередкована внутрішнім світом Іншого. При цьому суть емпатії, її механізм, полягає у відображенні світу переживань іншої людини і трансформації цих переживань у власні. Простір переживань особистості включає широкий спектр утворень особистісно-сислової сфери людини у взаємодії емоційних, когнітивних та конативних процесів.

Результати і обговорення. За обраними методиками було проведено емпіричне дослідження. За його даними встановлено наведені на діаграмі рівні емпатії (рис 1).

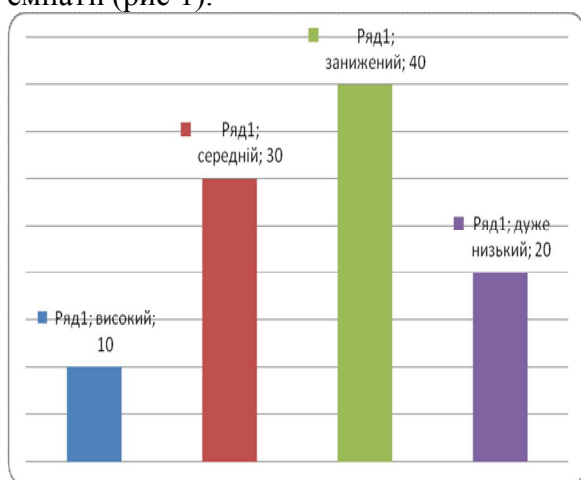

Рис. 1. Емпіричні дані за методикою «Діагностика рівня емпатії» (В. Бойко), %
За методикою «Особистісна готовність до змін» емпірично встановлено узагальнені у таблиці 1 дані.

Таблиця 1

Результати діагностики готовності до змін методикою «Особистісна готовність до змін» (автори Ролнік, Хезер, Голд, Халл, переклад і адаптація Н. А. Бажанової та Г. Л. Бардієр)

Діагностичні конструкти	% респондентів
пристрасність	20
кмітливість	40
оптимізм	20
сміливість	45
адаптивність	30
впевненість	30
толерантність до двозначності	25

Отримані за методикою «Шкала толерантності до невизначеності МакЛейна» дані відображено на рис.2.

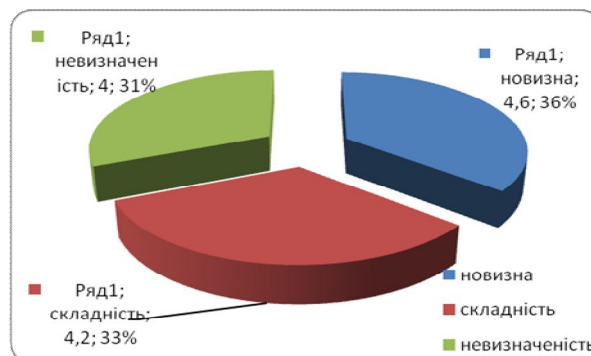

Рис.2. Середні значення за результатами дослідження толерантності до невизначеності за шкалою МакЛейна

Дані психодіагностики адаптації особистості переселенців наведено у таблиці 2.

Таблиця 2

Результати опитування за методикою «Діагностика соціально-психологічної адаптації К. Роджерса і Р. Даймонда (в адаптації А. К. Осницького)

Діагностичні конструкти	% респондентів
Адаптація	30
Самоприйняття	50
прийняття інших	30
емоційний комфорт	20
Інтернальність	30
прагнення до домінування	40

На основі наведених вище емпіричних даних можна виокремити такі психологічні зміни особистості переселенців з України як занижений і дуже низький рівень емпатії, невпевненість, інтолерантність до двозначності, низький рівень прояву оптимізму та адаптивності, високий рівень самоприйняття й прагнення до домінування, емоційний дискомфорт, слабо виражене прийняття інших, неоднозначне ставлення до новизни, складності й невизначеності.

Варто відмітити, що у такій країні як Норвегія для переселенців з України створено сприятливі умови стосовно матеріального, соціального забезпечення, сприяння у перекваліфікації та працевлаштуванні. Але в межах інтерв'ювання й зовнішнього спостереження за респондентами з'ясовано, що переселенці відчувають емоційний дискомфорт, викликаний спонтанною міграцією, пережитими

психотравмуючими подіями, розлукою з рідною країною і близькими людьми, звичними для них умовами існування. Проте більшість переселенців неохоче діляться даними про свій емоційний стан, пережиті події, проявляють схильність до порівняння умов життя в Україні та Норвегії. Окремі з них активно вивчають мову, закладають основи для успішного рестарту професійної діяльності, встановлюють міжособистісні контакти у новому для них соціокультурному середовищі. Водночас фіксуються факти прагнення окремих переселенців до домінування у новому для них середовищі, зловживання наданими їм матеріальними й соціальними гарантіями.

В аналогічних наукових дослідженнях проблеми біженства українців, спровокованого російською агресією, відмічається широка підтримка багатьма державами вимушених переселенців з України, вказується на знання мов і кваліфікацію українців, що дає змогу їм краще адаптуватися у новому середовищі, створює привабливість для працедавців, але водночас посилює ризики стосовно емоційного, психологічного й соматичного здоров'я (Т. Трибрат, С. Шуть, В. Сакевич) [15, с.26, 27].

Відносно нашого дослідження відмітимо, що серед основних психологічних проблем переселенців з України є розлади уваги, пам'яті, емоційні девіації, проте окремі з них можуть мобілізувати свої зусилля й успішно впоратися зі стресовими ситуаціями. До стресових факторів міграції українців внаслідок російського вторгнення можна віднести не прогнозованість, спонтанність міграції, невизначеність і травматичність.

Негативний рівень емпатичності опосередковує (рис 1) досить високий рівень прагнення до змін і складає до 60%. В цьому відношенні можна припустити, що головною тут є та обставина коли вимушеність міграції спричиняє низьку мотивацію до праці, культурний шок, «міграційне горювання». Для багатьох біженців з України характерні прояви та наслідки колективної психотравматизації, психологічний синдром неповернення, емоційні деструкції. Втрата можливості

реалізувати життєві цілі, трансформації та переосмислення базових цінностей хронічне рольове напруження, тривожність, підвищена агресивність чи байдужість від постійної небезпеки, психологічні травми провокують загострення внутрішньо особистісних конфліктів, зростання тривожності, почуття безпорадності та дезорієнтованості (таб. 1)

Інтолерантність до невизначеності (рис.2) як властивість особистості сприймати ситуацію невизначеності як небажану і реагувати на неї як на загрозу, що перешкоджає посттравматичному відновленню особистості, знижує орієнтації на соціально бажані норми поведінки, імпульсивність, схильність до афектів та нестриманість у міжособистісному спілкуванні з оточуючими, іпохондричні та психастенічні реакції (таб. 2).

Встановлено, що емпатія є чинником антиконструктивного розвитку всіх компонентів самосвідомості. В цьому аспекті існує позитивний статично значущий зв'язок (5 % рівень значущі) між внутрішнім досить глибоким недиференційованим сприйняттям власної сутності, самоінтересом і емпатією мігрантів. Можна припустити, що ці обставини лежать в основі формування егоїстичної спрямованості, актуалізують потребу в визнанні, грошах, формують негативні індивідуальні ціаністі.

Особливості батьківського ставлення до оточення впливають на їх дітей. Виявлено достовірну кореляцію небажаних проявів емпатії батьків і дітей у вигляді різних варіантів акцентуацій, що потребує окремого додаткового вивчення.

Висновки. 1.Теоретичний аналіз літературних джерел дозволив зробити припущення, що в якості основного конструкта впливу на особистісні зміни мігрантів є емпатія, яка розглядалась у вигляді феномену переживання в системі взаємодії емоційних, когнітивних та конативних процесів іншої людини.

2. Показано, що переселенці з України характеризуються заниженим рівнем емпатії, вони є інтолерантними до невизначеності, дещо дезадаптованими до

Питання психології

змін у соціокультурного простору, відчувають емоційний дискомфорт, відсутність оптимізму, неоднозначно сприймають новизну й складність, схильні до неприйняття інших й домінування. Проте окремі із них завдяки життєстійкості й автономності особистості проявляють наявні у них кмітливість, сміливість, вивчають мову, традиції,

культуру Норвегії, шукають шляхи відновлення працездатності, переадаптують професійну кар'єру.

3. Доведено, що адаптивні труднощі мігрантів потребують розробки відповідних корекційних програм індивідуального та групового характеру, які будуть сприяти особистісному розвитку особистості.

Список використаних джерел

1. Бойченко А. В. Психологічні особливості становлення автономності особистості в умовах війни. Науковий журнал «Гуманітарні студії: історія та педагогіка». 2021. №1 (01). С.125-128. URL: <http://nauksgf.wunu.edu.ua/index.php/npsgf/issue/view/3> (дата звернення: 18.08.2022).
2. Боровинська І. Є. Готовність внутрішньо переміщених осіб до оволодіння соціально-психологічними стратегіями життєвої успішності. URL: <https://ispp.org.ua/wp-content/uploads/2022/06/br20190826.pdf> (дата звернення: 18.08.2022).
3. Боровинська І. Є. Соціально-психологічні стратегії життєвої успішності внутрішньо переміщених осіб: дис... д-ра філософії: 053 (05). Інститут соціальної та політичної психології НАПН України. Київ, 2022.301с.
4. Волков Д. С., Абатурова О. А. Особливості просоціальної поведінки в умовах воєнного стану. *Science of XXI century: development, main theories and achievements*. 2022. С. 12-15.
5. Громова Г. М. Толерантність до невизначеності та ставлення до часу як медіатори посттравматичного відновлення особистості. Виміри особистісних трансформацій: матеріали IV Всеукраїнського науково-практичного семінару (м. Ніжин, 6 жовтня 2021 року); Т. М. Титаренко (голов. ред.) та ін. Київ: ІСПП НАПН України, 2021. С. 30-34.
6. Дворник М. С. Дистанційні модулі підтримання психологічного благополуччя особистості в період очікування миру. Виміри особистісних трансформацій: матеріали IV Всеукраїнського науково-практичного семінару (м. Ніжин, 6 жовтня 2021 року); Т. М. Титаренко (голов. ред.) та ін. Київ: ІСПП НАПН України, 2021. С. 11-15.
7. Дуб В. Соціокультурні характеристики ціннісних орієнтацій вимушених переселенців. *Проблеми гуманітарних наук*. Психологія, 2021. Вип. 49. С. 61–71.
8. Коллі-Шамне А., Старцева В. Google-форма як інструмент дослідження соціально-психологічних проблем українців – вимушених мігрантів у перші місяці війни 2022 року. Трансформаційні процеси в умовах війни та післявоєнного періоду. Збірник матеріалів Всеукраїнської міждисциплінарної науково-практичної конференції (м. Чернігів, 10 червня 2022 року). Чернігів: ГО «Науково-освітній інноваційний центр суспільних трансформацій», 2022. С.234-237.
9. Лефтеров В.А. Психологические особенности экстремальной миграции в Украине. Координати розвитку психології здоров'я: реалії та перспективи: матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції з міжнародною участю (м. Вінниця, 23-23 листопада 2018 р.); за заг. ред. проф. О.В. Бацилевої. Вінниця: ТОВ «ТВОРИ», 2018. С. 106-110.
10. Нестеренко М. О. Роль особистісних ресурсів у адаптації вимушених переселенців до нових умов життя. Науковий журнал «Гуманітарні студії: історія та педагогіка». 2021. № 1(01). С.200-202. URL: <http://nauksgf.wunu.edu.ua/index.php/npsgf/issue/view/3> (дата звернення: 18.08.2022).
11. Слюсаревський М. М. Соціально-психологічний стан українського суспільства в умовах повномасштабного російського вторгнення: нагальні виклики і відповіді. *Вісник НАПН України*. 2022. №4(1). С. 1-11.
12. Степаненко Л. В. Особливості взаємозв'язку адаптивних властивостей та механізмів психологічного захисту у переселенців. Психолого-педагогічні координати розвитку особистості: зб. наук. матеріалів II Міжнар. наук.-практ. конф., 3-4 червня 2021 р. Полтава: Національний університет «Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка», 2021. С.206-210.
13. Субашкевич І. Р., Шпагіна А. Д. Дослідження соціально-психологічних настроїв українців у період війни. *Вчені записки ТНУ імені В.І. Вернадського*. Серія: Психологія. 2022. Том 33 (72). № 2. С. 116-122.

14. Сушик І., Карпінчук Л. Міграція: проблеми адаптації і світової безпеки. Together united: науковці проти війни: збірник тез доповідей І Міжнародної благодійної науково-практичної конференції (Луцьк, 20 травня 2022 р.). Луцьк : Вежа-Друк, 2022. С. 274-278.
15. Трибрат Т. А., Шуть С. В., Сакевич В. Д. Біженці, мігранти та переміщені особи під час війни: виклики для систем охорони здоров'я та громадського здоров'я. Організаційні та нормативно-правові аспекти діяльності системи громадського здоров'я в Україні в мирний час та під час війни: колективна монографія; за заг. ред. проф. Ждана В. М. та проф. Голованової І. А. Полтава: ТОВ «Фірма «Техсервіс», 2022. С. 23-31.
16. Трубавіна І. Спектр проблем біженців в Україні в війні 2022 року: акценти і спостереження. Збірник тез II Міжнародної наукової конференції «Воєнні конфлікти та техногенні катастрофи: історичні та психологічні наслідки», 21-22 квітня. Т.: ФОП Паляниц В.А, 2022 С.29-31. URL: <http://elartu.tntu.edu.ua/handle/lib/37866> (дата звернення: 18.08.2022).
17. Устенко Р. Л., Каценко А. Л., Саричев Я. В. Вплив військових дій на психологію студентів. Організаційні та нормативно-правові аспекти діяльності системи громадського здоров'я в Україні в мирний час та під час війни: колективна монографія; за заг. ред. проф. Ждана В. М. та проф. Голованової І. А. Полтава: ТОВ «Фірма «Техсервіс», 2022. С. 31-36.
18. Чиханцова О. А. Психологія становлення життєстійкості особистості: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня д-ра психолог. наук: 19.00.01. Київ, 2021. 41с.
19. Юрків Я. І., Луканов Д. В. Труднощі соціально-психологічної адаптації вразливих верств внутрішньо переміщених осіб до нових умов життя. *Науковий вісник Ужгородського університету*. Серія: «Педагогіка. Соціальна робота». 2021. Вип. 1 (48). С. 469-472.

Reference

1. Boychenko, A. V. (2021). Psykholohichni osoblyvosti stanovlennia avtonomnosti osobystosti v umovakh viiny. [Psychological features of the formation of personal autonomy in the conditions of war]. *Scientific journal "Humanities studies: history and pedagogy"*, 1 (01), 125-128. <http://nauksgf.wunu.edu.ua/index.php/npsgf/issue/view/3> (accessed 18 August 2022) (in Ukrainian).
2. Borovynska, I. E. (2022). Hotovnist vnutrishno peremishchenykh osib do ovolodinnia sotsialno-psykholohichnymy stratehiiamy zhyttievoi uspishnosti. [Readiness of internally displaced persons to master socio-psychological strategies for success in life. <https://ispp.org.ua/wp-content/uploads/2022/06/br20190826.pdf> (accessed 18 August 2022) (in Ukrainian).
3. Borovynska, I. E. (2022). Social and psychological strategies of life success of internally displaced persons: PhD diss. Kyiv (in Ukrainian).
4. Volkov, D. S., Abaturova, O. A. (2022). Osoblyvosti prosotsialnoi povedinky v umovakh voiennoho stanu. [Peculiarities of prosocial behavior in the conditions of martial law]. *Science of XXI century: development, main theories and achievements* (pp.12-15) (in Ukrainian).
5. Gromova, H. M. (2021). Tolerantnist do nevyznachenosti ta stavlennia do chasu yak mediatory posttravmatychnoho vidnovlennia osobystosti. [Tolerance for uncertainty and attitude to time as mediators of posttraumatic personality recovery]. *Vymiry osobystisnykh transformatsii: materialy IV Vseukrainskoho naukovo-praktychnoho seminaru* (pp.30-34). Nizhyn, Kyiv (in Ukrainian).
6. Dvornyk, M. S. (2021). Dystantsiini moduli pidtrymanna psykholohichnoho blahopoluchchia osobystosti v period ochikuvannia myru. [Remote modules for maintaining the psychological well-being of the individual during the period of waiting for peace]. *Vymiry osobystisnykh transformatsii: materialy IV Vseukrainskoho naukovo-praktychnoho seminaru* (pp. 11-15). Nizhyn, Kyiv (in Ukrainian).
7. Dub, V. (2021). Sotsiokulturni kharakterystyky tsinnisnykh oriientsii vymushenykh pereselentsiv. [Sociocultural characteristics of value orientations of forced migrants]. *Problemy humanitarnykh nauk. Psykholohiia*, 49, 61–71 (in Ukrainian).
8. Kolli-Shamne, A., Startseva, V. (2022). Google-forma yak instrument doslidzhennia sotsialno-psykholohichnykh problem ukrainsiv – vymushenykh mihrantiv u pershi misiatsi viiny 2022 roku. [Google form as a tool for researching socio-psychological problems of Ukrainians - forced migrants in the first months of the 2022 war]. *Transformatsiini protsesy v umovakh viiny ta pisliavoiennoho periodu: Zbirnyk materialiv Vseukrainskoi mizhdystsyplinarnoi naukovo-praktychnoi konferentsii* (pp.234-237). Chernihiv: HO «Naukovo-osvitnii innovatsiyni tsestr suspilnykh transformatsii» (in Ukrainian).
9. Lefterov, V.A. (2018). Psykholohicheskye osobennosti ekstremalnoi myhratsyy v Ukrainy [Psychological features of extreme migration in Ukraine]. *Koordynaty rozvytku psykholohii zdorovia: realii ta perspektyvy: materialy Vseukrainskoi naukovo-praktychnoi konferentsii z mizhnarodnoiu uchastiu*(pp.106-110) Vinnytsia: TOV «TVORY (in Ukrainian).

10. Nesterenko, M. O. (2021). Rol osobystisnykh resursiv u adaptatsii vymushenykh pereselentsiv do novykh umov zhyttia. [The role of personal resources in the adaptation of forced migrants to new living conditions] *Naukovyi zhurnal «Humanitarni studii: istoriia ta pedahohika»*, 1(01), 200-202 (in Ukrainian). <http://naukskf.wunu.edu.ua/index.php/npsgf/issue/view/3> (accessed 20 August 2022) (in Ukrainian).
11. Sliusarevskiy, M. M. (2022). Sotsialno-psykholohichni stan ukrainskoho suspilstva v umovakh povnomasshtabnoho rosiiskoho vtorhnennia: nahalni vyklyky i vidpovid. [The socio-psychological state of Ukrainian society in the conditions of a full-scale Russian invasion: urgent challenges and responses]. *Visnyk NAPN Ukrainy*, 4(1), 1-11 (in Ukrainian).
12. Stepanenko, L. V. (2021). Osoblyvosti vzaiemozv'iazku adaptyvnykh vlastyvostei ta mekhanizmiv psykholohichnoho zakhystu u pereselentsiv. [Peculiarities of the relationship between adaptive properties and mechanisms of psychological protection in immigrants]. *Psykhologo-pedahohichni koordynaty rozvytku osobystosti: zb. nauk. materialiv II Mizhnarodnoi. naukovopraktychnoi konferentsii* (pp.206-210). Poltava: Natsionalnyi universytet «Poltavska politekhnika imeni Yurii Kondratiuka» (in Ukrainian).
13. Subashkevych, I. R., Shpahina, A. D. (2022). Doslidzhennia sotsialno-psykholohichnykh nastroiv ukraintsev u period viiny. [Study of socio-psychological attitudes of Ukrainians during the war]. *Vcheni zapysky TNU imeni V.I. Vernadskoho. Seriya: Psykholohiia*, 33 (72), 2, 116-122 (in Ukrainian).
14. Sushyk, I., Karpinchuk, L. (2022). Migrants: problemy adaptatsii i svitovoi bezpeky. [Migration: problems of adaptation and global security]. *Together united: naukovtsi proty viiny: zbirnyk tez dopovidei I Mizhnarodnoi blahodiinoi naukovopraktychnoi konferentsii* (pp. 274-278). Lutsk : Vezha-Druk (in Ukrainian).
15. Trybrat, T. A., Shut, S. V, Sakevych, V. D. (2022). Bizhentsi, mihranty ta peremishcheni osoby pid chas viiny: vyklyky dlia system okhorony zdorovia ta hromadskoho zdorovia. [Refugees, migrants and displaced persons in times of war: challenges for health and public health systems]. *Orhanizatsiini ta normatyvno-pravovi aspekty diialnosti systemy hromadskoho zdorovia v Ukraini v myrnyi chas ta pid chas viiny / za zah. red. prof. Zhdana V. M. ta prof. Holovanovoi I. A.* (pp. 29-31). Poltava: TOV «Firma «Tekhservis» (in Ukrainian).
16. Trubavina, I. (2022). Spektr problem bizhentsiv v Ukraini v viini 2022 roku: aktsenty i sposterezhennia. [The spectrum of refugee problems in Ukraine in the war of 2022: highlights and observations]. *Voienni konflikty ta tekhnohenni katastrofy: istorychni ta psykholohichni naslidky: Zbirnyk tez II Mizhnarodnoi naukovoi konferentsii* (pp. 29-31). Ternopil: FOP Palianytsia V.A. <http://elartu.tntu.edu.ua/handle/lib/37866> (accessed 18 August 2022) (in Ukrainian).
17. Ustenko, R. L., Katsenko, A. L., Sarychev, Ya. V. (2022). Vplyv viiskovykh dii na psykholohiiu studentiv. [The influence of military actions on the psychology of students]. *Orhanizatsiini ta normatyvno-pravovi aspekty diialnosti systemy hromadskoho zdorovia v Ukraini v myrnyi chas ta pid chas viiny / za zah. red. prof. Zhdana V. M. ta prof. Holovanovoi I. A.* (pp. 31-36). Poltava: TOV «Firma «Tekhservis» (in Ukrainian).
18. Chykhantsova, O. A. (2021). Psychology of the development of the vitality of the individual: author's abstract. thesis for obtaining sciences: PhD thesis abstract. K. (in Ukrainian).
19. Yurkiv, Ya. I., Lukanov, D. V. (2021). Trudnoshchi sotsialno-psykholohichnoi adaptatsii vrazlyvykh verstv vnutrishno peremishchenykh osib do novykh umov zhyttia. [Difficulties of socio-psychological adaptation of vulnerable groups of internally displaced persons to new living conditions]. *Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho universytetu. Seriya: «Pedahohika. Sotsialna robota»*, 1 (48), 469-472 (in Ukrainian).

Summary

Maksimenko Y. doctor of psychological sciences, professor of the South Ukrainian National Pedagogical University department named after K.D. Ushinsky.

Morozova-Yohannessen O. graduate student of the Southern Ukrainian National Pedagogical University Department named after K.D. Ushinsky

PSYCHOLOGICAL FEATURES OF MIGRANTS PERSONAL CHANGES IN ANOTHER COUNTRY (ON THE EXAMPLE OF NORWAY)

Introduction. The Russian invasion of the territory of the sovereign state of Ukraine, aggressive military actions, numerous shelling of the civilian infrastructure and housing stock of Ukraine prompted citizens to migrate. Some citizens of Ukraine acquired the status of internally displaced persons, while

others took advantage of the opportunity to go abroad. One of the countries that accepted refugees from Ukraine was Norway. The article reveals the peculiarities of personal changes of immigrants from Ukraine as a result of the Russian invasion during their stay in Norway. The study covered 102 people aged 18 to 75, including students, young people, mothers with children, and pensioners.

Purpose. *To determine the peculiarities of personal changes of forced migrants from Ukraine in the conditions of another country (using the example of Norway).*

Methods. *The study of personal changes of refugees from Ukraine included the following stages: theoretical and methodological – selection of valid psychodiagnostic methods, sample formation, selection of methods for collecting and processing empirical data; actually empirical - conducting psychodiagnostics; summary-analytical – analysis and interpretation of received empirical data, formulation of conclusions.*

Originality. *It was empirically established that the respondents had a number of psychological features affecting empathic processes, which were considered in the form of a wide range of experiences of another person.*

Conclusion. *The following conclusions were made in the research process:*

1. The theoretical analysis of literary sources allows us to make an assumption that the main construct influencing the personal changes of migrants is empathy, which was considered as a phenomenon of experience in the system of interaction of emotional, cognitive and conative processes of another person.

2. It is shown that immigrants from Ukraine are characterized by a low level of empathy, they are intolerant of uncertainty, somewhat maladapted to changes in the socio-cultural space, feel emotional discomfort, cause optimism, ambiguously perceive novelty and complexity, are brought up to reject others and dominate. However, some of them, thanks to the vitality and autonomy of individuals, show their intelligence and courage, study the language, traditions, and culture of Norway, look for ways to restore work capacity, and restart their professional careers.

3. It has been proven that the adaptive difficulties of migrants require the development of appropriate correctional programs of an individual and group nature, which will contribute to the personal development of the individual.

Key words: *military aggression; psychology; personality; empathy; Ukraine; russian invasion.*

Автори заявляють про відсутність конфлікту інтересів.

Received/Поступила: 07.09.22.